

Tin buồn

Tạp chí Dân tộc học vô cùng th-ong tiếc báo tin: Giáo s-, Nhà giáo Ưu tú Trần Quốc V-ong, sinh năm 1934; Giảng viên cao cấp; Chủ nhiệm Bộ môn Văn hóa học, Khoa Lịch sử, Tr-ờng Đại học KHXH & NV, Đại học Quốc gia Hà Nội; Giám đốc Trung tâm Nghiên cứu liên

Văn hóa - Lịch sử; nguyên Chủ tịch Hội Sử học Hà Nội; Ủy viên Ban Chấp hành Hội Khoa học lịch sử Việt Nam; Chủ tịch Hội Văn nghệ Dân gian TP. Hà Nội; Phó Chủ tịch Hội Văn hoá - Văn nghệ Dân gian Việt Nam; Huân ch-ong Lao động hạng nhất; cộng tác viên thân thiết của Tạp chí Dân tộc học, đã từ trần hồi 2 giờ 55 phút ngày 8 tháng 8 năm 2005, tại Bệnh viện Hữu Nghị, Hà Nội.

Tạp chí Dân tộc học xin gửi lời chia buồn sâu sắc tới gia đình và ng-ời thân của GS. Trần Quốc V-ong.

Tạp chí Dân tộc học

GIÁO S □ TRẦN QUỐC V □ ỢNG: MỐI T □ ỜNG GIAO VỚI DÂN TỘC HỌC

V □ □ NG XUÂN T □ NH

Gần 50 năm hoạt động khoa học, với hàng trăm công trình đ-ợc công bố liên quan tới nhiều lĩnh vực, GS. Trần Quốc V-ong nổi lên nh- một hiện t-ợng độc đáo của khoa học xã hội Việt Nam trong nửa cuối thế kỷ 20 và đầu thế kỷ 21. Qua t- duy sắc bén, lòng nhiệt huyết và sự tài hoa của ông, những niên đại, sự kiện lịch sử, những chứng tích khảo cổ hay văn hoá dân gian... đ-ờng nh- bình tĩnh để tự bạch về vai trò, ý nghĩa và sứ mệnh của mình trong dòng văn minh đất n-ớc và văn minh nhân loại. Có thể nói, nhắc tới GS. Trần Quốc V-ong, tr-ớc hết phải cảm phục tâm trí tuệ của ông; song sẽ ch-a đủ nếu không nhận thấy: ông còn là ng-ời đầy khí cốt SỐNG (chữ viết hoa sinh thời ông vẫn

dùng). Và có lẽ, ông hấp dẫn cuộc đời cũng chính bởi hai phẩm chất này.

Nói và viết về GS. Trần Quốc V-ong hẳn có nhiều, song do giới hạn của bài báo nhỏ, tôi chỉ đề cập tới mối t-ợng giao của ông với dân tộc học, bởi theo tôi, nó góp phần quan trọng để tạo nên thành công trong khoa học của ông.

Mối t-ợng giao của GS. Trần Quốc V-ong với dân tộc học (hay rộng hơn là nhân học - anthropology) tr-ớc hết do nhu cầu nghiên cứu liên ngành mà ông là ng-ời có công khởi x-ớng trong khoa học xã hội ở Việt Nam. Là ng-ời chuyên sâu về khảo cổ học, song GS. Trần Quốc V-ong không chỉ am t-ờng về kiến thức sử học mà ông còn có nhiều hiểu biết về những lĩnh vực khác nh- cổ sinh học, địa chất học, dân tộc học, văn hoá học, văn hoá dân gian... Nghiên cứu liên ngành cố nhiên là hữu ích, song cũng thật khó và ít thành công. Điểm khó của nghiên cứu liên ngành là cá nhân nghiên cứu phải có tri thức về ngành khác và biết cách tiếp cận để xây dựng ph-ong pháp và nội dung riêng, để có thể đi trong khoảng đ-ờng biên của các ngành khoa học đó.

Một lý do khác khiến GS. Trần Quốc V-ong gần gũi dân tộc học còn bởi chính mối thâm giao của ông với các nhà dân tộc học, mà điển hình là với PGS. Nguyễn Từ Chi. Điều này, chính ông và bạn bè, đồng nghiệp đã thừa nhận. Ông với Nguyễn Từ Chi là đôi bạn vong niên, nh-ng tri âm tri kỷ, nh- cặp song trùng trong khoa học. D-ờng nh- cuộc đời đã khéo sắp đặt để hai bậc tài danh này gặp gỡ và chấp cánh cho nhau. Đọc lại những trang viết của ông về Nguyễn Từ Chi, càng thấy ông tâm phục khẩu phục đến chân thành nhà dân tộc học này. Điều gì khiến ng-ời chịu tiếng “kiêu bạc” lại không tiếc lời ca ngợi một vị cùng thời là Nguyễn Từ Chi ? Tài năng, có lẽ chỉ có tài năng mới đủ sức chinh phục một ng-ời có tầm vóc nh- ông.

Tuy vậy, chớ hiểu lầm rằng ông “nợ nân” dân tộc học, mà đúng hơn, ông đã thấp sáng thêm cho ngành khoa học này. Trong nhiều công trình,

ông sử dụng hữu hiệu cách tiếp cận nhân học- lịch sử (anthropology-history); có lúc đan xen với cách tiếp cận khác, đôi khi đứng riêng nh- một tiếp cận độc lập¹, và điều đó khiến những phát hiện, lý giải của ông càng có sức thuyết phục. Bằng cách tiếp cận này, ông là một trong những ng-ời có công dựng lại bức tranh thời Hùng V-ong, song không phải là bức tranh ảo mờ s-ong khói huyền thoại mà những nét vẽ đã h-ống vào nhân lõi của hiện thực. Cách lý giải của ông về vua Hùng - thực chất chỉ là từ tr-ởng bộ lạc, sau này đ-ợc huyền thoại để trở thành đấng quân v-ong - và nhà n-ớc Văn Lang thừa ấy, không chỉ có ý nghĩa khám phá mà còn gợi ra một kinh nghiệm nghiên cứu khoa học: đó là việc không lệ thuộc vào những *mặc định*, dù nó có ngự trị nh- một tảng khối.

Lý giải về nguồn gốc c- dân, đặc biệt là thành phần tộc ng-ời trong lịch sử cũng là điều không dễ. Song bằng tiếp cận liên ngành, đặc biệt qua chứng cứ khảo cổ học, sử học, ngôn ngữ học và dân tộc học, ông đã nêu lên luận thuyết về thành phần dân c- - dân tộc ở vùng châu thổ sông Hồng - cái nôi của văn minh Việt - từ thời tiền sử đến các giai đoạn Văn Lang, Âu Lạc. Với việc nhìn nhận đồng bằng sông Hồng nh- một thung lũng lớn và là địa bàn khai phá của nhiều c- dân có nguồn gốc, văn hoá khác nhau, ông cho rằng đây chính là nơi hỗn huyết của các nhóm ng-ời thuộc ngôn ngữ Tày-Thái, Môn - Khơ me, Mã Lai - Đa Đảo, để sau đó hình thành nên tộc Việt (Kinh). □ chiều sâu khoa học, luận điểm này có ý nghĩa góp phần cho việc xây dựng tinh thần đại đoàn kết dân tộc của Việt Nam.

Khác với một số cách nhìn xơ cứng, GS. Trần Quốc V-ong luôn xem xét văn hoá n-ớc nhà đ-ợc kết tinh bởi nền văn hoá đa tộc ng-ời, vì thế, ông rất chú trọng nghiên cứu mối quan hệ văn hoá hay “giao thoa văn hoá”. Qua những

công trình đã xuất bản, có thể nhận thấy ông đặc biệt chú ý tới mối giao thoa văn hoá Việt - M-ờng, Việt - Tày và Việt - Thái. Nghiên cứu dân ca quan họ của ng-ời Việt vùng Kinh Bắc, ông còn phát hiện ra yếu tố âm nhạc của tộc Chăm... Ông đã chứng minh một cách thuyết phục: thành tựu văn hoá của tộc Việt chính là sự tiếp thu và tự đổi mới. Điều này càng đ-ợc khẳng định khi ông nhìn nhận mối quan hệ của văn hoá Việt với văn hoá ngoại lai, nh- qua tr-ởng hợp vùng Kinh Bắc: “Phải có xứ Luy Lâu - Long Biên - Vũ Ninh... đau th-ong anh dũng, chính trị đô hộ qua đi mà tinh hoa văn hoá ph-ong Đông Hoa □n còn ở lại và hội nhập vào vốn liếng truyền thống x-a thì ta mới có ng-ời Việt và văn hoá Việt”².

Vào những năm cuối đời, ông còn có nhiều đóng góp cho nghiên cứu văn hoá ẩm thực, và có thể khẳng định lại rằng, h-ống tiếp cận chủ đạo của ông trong nghiên cứu này vẫn là tiếp cận dân tộc học. Tuy thời gian suy ngẫm cho chủ đề đó ch- a nhiều, song ông vẫn rút ra những nhận xét độc đáo về đặc tr-ng ẩm thực của ng-ời Việt và một số tộc ng-ời khác. Sự đúc kết súc tích về cơ cấu bữa ăn truyền thống của ng-ời Việt đồng bằng Bắc Bộ là *Com + Rau + Cá*; cách nhìn tinh tế về ẩm thực của c- dân Thăng Long - Hà Nội... có thể xem nh- những gợi ý quan trọng về ph-ong pháp luận cho h-ống nghiên cứu này.

Nhớ lại hình ảnh sinh động của ông trong những tiết giảng cho lớp sinh viên chúng tôi hơn 30 năm tr-ớc lại càng thấy cuộc sống thật ngắn ngủi. Song với ông, chắc chắn còn để ng-ời đời *Tìm tòi và suy ngẫm*³. Riêng tôi, trong nhiều điều có thể viết về GS. Trần Quốc V-ong, tôi chỉ muốn viết những gì ông để lại qua tác phẩm. Đó mới là hồn cốt của ông. Đó mới là sự chân thực nơi ông...

¹ Xem: *Bàn thêm về truyền thuyết Mỵ Châu - Trọng Thủy (Xét về ph-ong diện dân tộc học)*, trong sách: Trần Quốc V-ong. *Văn hoá Việt Nam: Tìm tòi và suy ngẫm*. Nxb. Văn hoá Dân tộc - Tạp chí Văn hoá Nghệ thuật, H, 2000, tr. 296-301.

² Trần Quốc V-ong. *Việt Nam - cái nhìn địa - văn hoá*. Nxb. Văn hoá Dân tộc, Tạp chí Văn hoá Nghệ Thuật, H, 1998, tr. 159-160.

³ Lấy ý trong tiêu đề một quyển sách (đã dẫn) của GS. Trần Quốc V-ong.